

Канцеларија за демократски институции и човекови права

**ПОРАНЕШНА ЈУГОСЛОВЕНСКА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА**

ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ ИЗБОРИ

31 октомври и 14 ноември 1999

КОНЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ

Варшава
31 јануари 2000

Содржина	
I. Вовед	3
II. Извршно резиме	3
III. Законодавна и админитративна рамка	4
A. Изборни закони	4
B. Органи за спроведување на изборите	4
1. Државна изборна комисија	5
2. Изборни комисии на изборните единици	6
3. Избирачки одбори	6
B. Членство на Изборните комисии и Избирачките одбори	7
Г. Разрешување на поранешниот претседател на ДИК	7
Д. Избирачки списоци	7
Ѓ. Едукација на гласачите	8
IV. Предизборен период	8
A. Изборна кампања	8
B. Финансирање на кампањата	9
V. Медиуми	9
A. Законска рамка	10
B. Медиумите и изборната кампања	10
B. Платено рекламирање	11
Г. Пристрасност на јавните медиуми	11
VI. Набљудување на гласањето и пребројување на гласовите: Прв круг	11
A. Општи наоди	11
B. Гласање за други лица и групно гласање, други неправилности	12
B. Учество на партиите во Избирачките одбори	13
Г. Пребројување на гласови	13
VII. Набљудување на гласањето и пребројување на гласовите: Втор круг	14
A. Општи наоди	14
B. Застапеност на ПДП во Избирачките одбори	15
B. Пребројување на гласовите	15
Г. Резултати од вториот круг	15
Д. Неподигнати гласачки легитимации	16
Ѓ. Законска постапка по вториот круг	16
VII. Прегласување во вториот круг	17
IX. Препораки	19
АНЕКСИ	23
Анекс 1 –Медиуми	23

I. Вовед

Набљудувачката мисија на изборите (НМИ) на ОБСЕ/ОДИХР беше формирана во поранешната југословенска Република Македонија на 20 септември 1999 г. за претседателски избори закажани за 31 октомври. Втор круг на гласање беше одржан на 14 ноември, а прегласувањето на вториот круг на 7 декември. Г-дин Марк Стивенс (Велика Британија) беше назначен за шеф на НМИ.

Овој извештај на се заснова на наодите на 11 долгорочни набљудувачи и експерти кои престојуваа во земјата до 4 ноември, и деветмина, кои престојуваа до до 17 ноември. Извештајов исто така ги вклучува и наодите на 155 краткорочни набљудувачи за првиот круг на изборите, од 27 земји учеснички во ОБСЕ. Парламентарното собрание на Советот на Европа, исто така соработуваше при набљудувањето со своја осум-члена делегација. Набљудувачите известуваа од повеќе од 900 од вкупно 2,973 избирачки места во 81 од вкупно 85 општини.

За вториот круг, 105 краткорочни набљудувачи, од 25 земји учеснички во ОБСЕ, го следеа процесот во 725 избирачки места во 77 единици. За набљудување на 230 избирачки места во текот на прегласувањето во вториот круг, 85 краткорочни набљудувачи беа распоредени и известуваа од 220 од севкупно 230 избирачки места.

Во текот на набљудувањето, Мисијата за прелевање на конфликти на ОБСЕ во Скопје, обезбеди значителна помош. За сите три изборни денови, Мониторинг мисија на Европската Заедница (ММЕЗ) исто така обезбеди значителна поддршка. Дипломатската заедница во Скопје обезбеди голем број набљудувачи за трите круга на гласањето.

II. Извршно резиме

Изборите во 1999 г. за Претседател на поранешната југословенска Република Македонија беа одржани главно во согласност со одредбите на ОБСЕ. Меѓутоа, додека во овие избори се постигна надградба на позитивните аспекти од изборите во 1998 г. процесот во некои делови од земјата помина во сенката со прекршувања, во текот на вториот круг на гласање и во натамошните прегласувања во 230 изборни единици.

Законската рамка за изборите беше широко политички поддржана, што придонесува кон создавање силна законодавна основа за спроведување избори. Шестмина кандидати беа во можност да се натпреваруваат во овие избори. Меѓутоа, соодветните законски текстови за изборите, содржат двосмислености кои треба да се разрешат. Згора на ова, со Законот се одредува застапеност на членовите на изборните органи, кои се од повеќе политички партии, врз основа на парламентарната моќ и поврзаноста со политичките партии. Но, законот не ги зема во предвид промените во политичкиот состав.

Државната изборна комисија донесе голем број административни упатства насочени кон зајакнување на довербата во процесите на гласање и пребројување. Овие упатства го зајакнаа процесот.

Покривањето на изборите од страна на медиумите беше подобро, при што повеќето медиуми го задоволија условот за еднаков однос кон сите кандидати. Електронските медиуми главно обезбедија целосно и сеопфатно покривање на кампањата. Времето

посветено на кандидатите беше главно подеднакво, но беше забележана мала пристрасност во покривањето, посебно кај јавното радиодифузно претпријатие. Повеќето печатени медиуми на соодветен начин ги ограничија своите коментарите и ги сместија само во уредничките колумни, но некои медиуми покажаа пристрасност во рамките на известувањето.

Набљудувачката мисија ја истакна својата одредена загриженост во поглед на политичката кампања, но увиде дека кампањата беше главно добро спроведена во текот на двата изборни круга, при што постоеја извештаи за само мал број инциденти. Кандидатите спроведуваа сеопфатни кампањи низ целата земја, каде беа присутни големи толпи луѓе.

Во текот на првиот круг, изборниот процес беше главно спроведен во согласност со законот. И покрај ова, беа забележани неправилности на одредени избирачки места. Додека, од една страна вториот круг избори, во најголемиот дел од земјата, беше исто така спроведен во согласност со законот, во голем број избирачки места, во западниот дел на земјата и во околината на градот Скопје, забележани беа сериозни прекршоци. Згора на тоа, екстремно високиот одзив на гласачите, во некои општини и изборни единици подигна загриженост. На крајот, Државната изборна комисија и Врховниот суд ги поништи резултатите во околу 230 изборни единици и наложи прегласувања. Повторно, беа направени повреди на законот во текот на прегласувањето. Но, кандидатот кој загуби, на крај го прифати резултатот.

На крај, додека Претседателските избори од 1999 г. во поранешната југословенска Република Македонија беа спроведени главно во согласност со одредбите од ОБСЕ, елементите на загриженост, кои можат да ги поткопаат следните изборни процеси, како и да ги доведат политичките сили во конфликт, треба итно да се разгледаат. Ваквата загриженост ја искажуваме во препораките од овој извештај.

III. Законодавна и административна рамка

A. Изборни закони

Три закони го регулираат спроведувањето на претседателскиот избор: (1) Законот за избор на Претседател; (2) Законот за изменување и дополнување на Законот за избор на Претседател; и (3) Законот за избор на членови на Собранието. При тоа, одредени членови од Уставот се исто така важни, каде повторува начинот на одредување на резултатите. Изборот на Претседател се одредува според мнозинскиот принцип. За изборот да биде успешен во првиот круг на гласање, водечкиот кандидат мора да добие 50% плус еден глас, од вкупниот број регистрирани гласачи, кои изнесува 1.610.340. Доколку никој од кандидатите не го добие потребното мнозинство, тогаш двајцата кандидати кои добиле најголем број гласови во првиот круг, се квалификуваат за втор круг на избори, две недели подоцна. Во вториот круг, кандидатот со освоени најмногу гласови е избран за Претседател, доколку одзивот е најмалку 50% од гласачи запишани во Избирачкиот список, плус еден гласач.

Член 14 од Законот за избор на Претседател наведува дека, доколку одзивот на гласачите не е повеќе од половина од оној на регистрирани гласачи, тогаш „целата изборна постапка“ мора да биде повторена. Со Законот не дефинира на јасен начин што се подразбира под „целата изборна постапка,“ т.е. дали кандидатите мораат да се вратат во фазата на

собирање потписи, или кандидати од првиот дека можат повторно да се кандидираат. Исто така, временската рамка за повторување на целата изборна постапка не е дефинирана. Кандидатите за Претседател мораат да обезбедат најмалку 10.000 потписи од гласачи кои се запишани во Избирачкиот список или да добијат поддршка од 30 членови на Собранието. За да се поддржи кандидат, гласачите мораат лично да се појават во една од 227 локални канцеларии на Министерството за правда за да се потпишат на петицијата. На кандидатите и на партиите не им е дозволено да агитираат за собирање потписи, при што постоеше жалење, од одредени страни, за ваквите нееднакви услови за регистрирање на кандидатите. И покрај ова, повеќето кандидати ги обезбедија потребните потписи.

Б. Органи за спроведување на изборите

За претседателските избори се користеше структура за спроведување на изборите на три нивоа, како што одредува Законот за избор на членови на Собранието: (1) една централна Државна изборна комисија (ДИК); (2) Изборни комисии (ИК) за изборните единици во секоја од 85 изборни единици; и (3) Избирачки одбори (ИО) за секое од 2973 избирачки места. Во текот на претседателските избори, земјата претставува една изборна единица, така што 85 изборни единици се само административни единици.

1. Државна изборна комисија

ДИК во своите редови вбројува 8 члена заедно со нејзините заменици, претседател и секретар со негов заменик, сите назначени од Собранието, и тоа:

- Претседателот на ДИК и двајца членови и нивните заменици се назначуваат од редовите на судиите на Врховниот суд.
- Три члена и нивните заменици се назначуваат на предлог на политички партии од опозицијата, кои се добиле најголем број гласови на последните избори. Партиите претставени во оваа квота беа Социјал-демократскиот сојуз на Македонија (СДСМ), Социјалистичката партија на Македонија (СПМ) и Партијата за демократски просперитет (ПДП).
- Три члена со нивните заменици се назначуваат на предлог на владеачките политички партии. Партиите претставени во оваа квота беа Внатрешната македонска револуционерна организација (ВМРО-ДПМНЕ), Демократската алтернатива (ДА) и Демократската партија на Албанците (ДПА).

Секретарот не е член на ДИК и не му е дозволено да гласа.

Според Член 27 од Законот за избор на членови на Собранието, ДИК мора:

- Да обезбеди придржување кон законот во рамките на подготовките и спроведувањето на изборите;
- Да ги назначи членовите на ИК;
- Да ги утврди и објави кандидатските списоци за избор на пратеници преку пропорционалниот систем;
- Да ги отпечати гласачките ливчиња и списоците на кандидатите;
- Да ја информира јавноста во врска со изборниот процес;
- Да одлучува по жалби;
- Да ги објавува резултатите од гласањето.

2. Изборни комисии на изборните единици

Изборните комисии (ИК) на изборните единици се составени од четири члена и нивни заменици, претседател и секретар. Претседателот на ИК и сите членови се назначуваат од страна на ДИК, секретарот од страна на ИК.

- Претседателот на ИК и неговиот заменик се назначуваат од редовите на судиите од Апелационите судови.
- Два члена со нивните заменици се предлагаат од страна на политички партии од опозицијата, кои освоиле најмалку 5% од гласови на последните избори. Партиите претставени во оваа квота беа СДСМ, СПМ и ПДП.
- Два члена и нивните заменици се предлагаат од страна на владеачките партии. Партиите претставени во оваа квота беа ВМРО-ДПМНЕ, ДА, ДПА и ЛДП.

Според Член 28 од Парламентарниот Изборен Закон, ИК мора:

- Да обезбеди придржување кон законските постапки за во спроведување на изборите во изборната единица;
- Да назначува членови на Избирачките одбори и да им дава упатства за работење;
- Да ги утврди списоците на кандидатите во изборната единица;
- Да отпочне со подготовки за изборите во согласност со упатствата на ДИК;
- Да го дистрибуира изборниот материјал до Избирачките одбори;
- Да ги утврдува резултатите од гласањето за избор на претседател изборните единици во рок од 24 часа по затворањето на избирачките места;
- Да го утврди бројот на гласови во рамките на пропорционалниот систем и да го достави до ДИК;
- Да одлучува по поднесените приговори околу неправилностите на работењето на ИО.

3. Избирачки одбори

Избирачките одбори се составени од четири члена и нивните заменици, претседател и негов заменик, сите со правото да гласаат во соодветната изборна единица.

- Претседателот и неговиот заменик се назначуваат од страна на ИК од редовите на граѓаните кои живеалиште во изборната единица.
- Членовите на ИО и нивните заменици се назначуваат од страна на ИК.
- Членовите и нивните заменици се предлагаат од страна на опозициските политички партии кои освоиле најмалку 5% од гласовите на претходниот избори. Партиите претставени во оваа квота беа СДСМ, ПДП и ЛДП.¹
- Два члена и нивни заменици се предлагаат од страна на владеачките партии. Партиите претставени во оваа квота беа ВМРО-ДПМНЕ, ДА и ДПА.

¹ Во времето на назначувањето на на ИК, ЛДП беше една од владеачките партии. И покрај ова, во времето кога се назначуваа членовите на ИО, ЛДП ја напушти владеачката коалиција. Ова резултираше во една аномалијата, при што ЛДП беше претставена во ИК, како владеачка партија, но во ИО таа беше претставувана како опозициска партија. Ова исто така беше резултат на одлука СПМ да биде застапена на ниво на ИО. Поради тоа, само СДСМ и ПДП се квалификуваа да бидат застапени на ниво на ИО како опозициски партии. Со обзир на тоа што етнички албанската ПДП има партиски структури во приближно 30% од земјата, без присуство на ЛДП во опозиционата квота, ќе имаше недостаток на опозициски претставници на ниво на ИО.

Според Член 29, Избирачките одбори мораат:

- Да го спроведуваат гласањето во општината;
- Да обезбедат тајност на гласањето;
- Да обезбедат слободни и мирни избори;
- Да ги одредат резултатите во избирачкото место;
- Да ги поднесат резултатите, записниците и изборниот материјал до ИК.

В. Членство на Изборните комисии и Избирачките одбори

Бидејќи учеството во Изборните комисии и Избирачките одбори зависи од тоа, колку гласови партијата освоила во текот на претходните избори, соодветна повеќепартиска застапеност не е секогаш загарантирана. На новоформираните партии кои се натпреваруваат во трката во текот на постојните избори, не им се дозволува да имаат свои претставници во комисиите и одборите. Партиите кои можеби ја зајакнале својата поддршка од претходните избори до сега, исто така не им се дозволува да имаат свои претставници. Понатаму, назначувањето на членовите на комисиите и одборите врз основа на тоа дали се номинирани од страна на „владачки“ или „опозициски“ партии ги занемарува новите политички состави, вклучувајќи го и формирањето на изборни коалиции кои ги преминуваат границите на опозицијата и владачките партии. На крајот, ваквиот систем не може да обезбеди менување на партиската приврзаност, т.е. премин од про-владина во про-опозициска ориентираност, како што беше случајот со ЛДП.

Ваков систем на распределба на членовите во изборните комисии и избирачките одбори, заснована на учинкот на партијата во текот на претходни парламентарни избори, како и означување на членовите како членови назначени од „владачки“ и „опозициски“ парламентарни партии е сосема несоодветен во рамките на спроведување претседателски избори.

Г. Разрешување на поранешниот претседател на ДИК

Во текот на периодот на собирањето потписи за кандидати, Собраниската комисија за именување, го разреши поранешниот претседател на ДИК, Г-ѓа. Ингилизова поради „невалидно толкување“ на законот. При одлучувањето, таа одредила дека за учеството во Изборните комисии и Избирачките одбори потребен е цензус од 5% од мнозинската листа, а не 5% од гласовите освоени на пропорционалната листа. Со ваквата одлука им се дозволи на СПМ да се квалификуваат за членство во изборните комисии. Разрешувањето се слули и покрај усвојувањето на закон еден месец претходно, каде нејзиниот мандат беше продолжен до 2002 г. На СПМ сепак ѝ се дозволи да остане во комисиите.

Д. Избирачки списоци

Според Член 4 од Законот за избор на членови на Собранието, „секој државјанин кој има наполнето 18 години живот и има деловна способност“ има право да гласа. Нема одредба која на државјаните, кои живеат надвор од земјата им дозволува да гласаат, освен ако не се вратат во своето место каде имаат пријавено живеалиште. Исто така, нема одредба која

одредува гласање на друго место од местото на пријавеното живеалиште. Вкупно 1,610,040 гласачи баз запишани во Избирачкиот список за претседателските избори.

Постоеа шпекулации дека правото на глас на изборите ќе им биде дозволено и на гласачи кои се надвор од земјата за претседателските избори. Некои го проценуваат бројот на гласачи кои се надвор од земјата и до 500.000. И покрај ова, Министерството за правда даде објаснение дека ова е невозможно затоа што земјата нема толкава мрежа на дипломатски претставништва во странство.

Од 1998 г. наваму, вкупниот број на регистрирани гласачи е зголемен за 37.362. Одредени опозициски партии, а посебно некои медиуми, наведуваат дека овој пораст е мошне висок и дека е доказ дека Владата има намера да направи измама. Министерството за правда е одговорно за запишување на имиња во Избирачкиот список. За жал, ова министерство дозволи да постојат штетни шпекулации во медиумите, кои траеја три дена, во врска со причините за зголемувањето на бројот на гласачи во извадоците од Избирачкиот список, пред да истапи со уверливо објаснување.

Електорат од 1.6 милиони гласачи во пјРМ, што е 76% од вкупното население од 2.1 милион, не е несоодветна бројка. Овој процент се споредува со оној во Унгарија (77,5%), Романија (76%) и Југославија (71%) и е малку помал отколку во Словенија (79%) и Хрватска (80%).

Г. Едукација на гласачите

ДИК според закон е обврзана да обезбеди основна едукација за гласачите и ја исполни оваа обврска со обезбедување ТВ реклами, кои го означуваа датумот на изборот и постапката на гласање. ТВ рекламите беа направени на пет јазици (македонски, албански, српски, влашки и турски), и беа емитувани на МТВ1 и МТВ2.

Исто така беа направени и постери кои го означуваат датумот на гласањето и исправите за идентификација потребни за гласањето. И покрај ова, постерите беа само на македонски јазик. Исто така, постери за инфромации во избирачките места беа само на македонски, при што на голем дел од избирачкото население можноста да ги разберат своите избирачки права и обврски им беше ускратено.

IV. Предизборен период

A. Изборна кампања

Во текот на првиот круг, изборната кампања официјално започна на 30 септември и траеше до 29 октомври. Во текот на вториот круг, иако изборниот закон не одредува кога кампањата треба да започне, таа започна по затворањето на избирачките места на 31 октомври и продолжи сè до 12 ноември. Сите активности на кампањите беа забранети во текот на 24 часаовниот молк пред сите изборни денови.

Атмосферата на кампањата дозволи сите кандидати јавно да ја застапуваат својата платформа. Кампањата беше спроведена во традиционална форма, вклучително и литература, постери, митинзи, и реклами на радио, како и телевизија. Јавните митинзи беа

главно добро организирани и добро посетени, што е знак за високиот интерес на македонските гласачи за избор на претседател.

Шестте кандидати и нивните партиски лидери, активно учествуваа во кампањата, а тонот на кампањата остана конструктивен, иако имаше кандидати кои тежнееја да станат поагресивни кон крајот на кампањата. Сите шест кандидати одржаа значителен број митинзи низ целата земја, а најголем број од нив се одржаа во мирна атмосфера. Покрај ова, се случиле ограничени број мали инциденти. Тонот на кампањата се влоши во текот на седмицата која водеше кон вториот круг на изборите. Без разлика на ова, јавноста остана заинтересирана во кампањата сè до крајот.

Главните прашања кои беа покренати на кампањите беа економијата, невработеноста, образованието, односите со соседните земји и приемот во НАТО и ЕУ. Двата етнички албански кандидати, Г-дин Неџипи (ДПА) и Г-дин Халили (ПДП), најчесто се залагаа за прашања кои ја загрижуваат етнички албанската заедница во земјата, вклучително и статусот на тетовскиот универзитет, препознавањето на албанскиот јазик како официјален јазик, застапеноста на етничките Албанци во органите на државната управа и независноста на Косово.

Во два инцидента на насилство, една локална партиска канцеларија беше оштетена пред почетокот на кампањата а друга партиска канцеларија беше делумно уништена во Студеничани. При тоа, на НМИ беше информирана дека наводно партиски активисти во Делчево се обиделе да предизвикаат сообраќајна незгода со цел да го повредат локалниот лидер на опозициската партија. Ова обвинение не можеше да биде потврдено.

И покрај ова, партиски претставници и бројни граѓани ја известиле НМИ дека некои директори од државни и приватни претпријатија вршеле притисок врз вработените во обид да влијаат на нивниот избор на кандидат. НМИ не можеше да ги потврди широко распространетите обвинувања од овој вид.

Б. Финансирање на кампањата

Според Член 10(а) од Законот за избор на претседател, кандидатите не можат да потрошат повеќе од 15 денари по регистриран гласач, при што вкупна сума изнесува 24.100.000 денари (\$423.184) за 1.6 милиони гласачи. Кандидатите беа обврзани да отворат специјална сметка за кампањата која беше набљудувана од ДИК.

Трошоци за кампањите можеа да се надоместат во износ до 15 денари за секој глас освоен во првиот круг. На двајцата кандидати во вториот круг, исто така им следуваа 15 додатни денари по освоен глас.

Во текот на изборната кампања пред првиот круг, владеачката партија ВМРО-ДПМНЕ, беше забележана како користи државни средства, на пример, при поставување пароли во центарот на Скопје и Делчево. Ваквата употреба на државни средства е забранета.

V. Медиуми

НМИ ги следеше медиумите во периодот од 11 октомври до 12 ноември, користејќи квалитативна и квантитативна анализа. Тимот за квантитативна анализа, кој се состоеше од

пет набљудувачи и еден координатор беше предводен од страна на медиумскиот аналитичар на НМИ. При тоа, НМИ одржа состаноци со режисери, уредници и новинари од најважните медиумски куќи, за да се здобие со основни информации за медиумската средина. Деталните наоди на тимот за набљудување на медиумите на НМИ го даваме во Анекс 1 од овој извештај.

А. Законска рамка

Известувањето од страна на медиумите за претседателската кампања во 1999 г. беше регулирано според изборниот закон и „Правилата“ објавени од страна на Советот за радиодифузија, орган за регулаторен орган за медиуми. За разлика од изборите во 1998, Собранието не објави „Одлука“ за однесувањето на медиумите во текот на кампањата. Законот за избори налага дека сите медиуми се обврзани да обезбедат бесплатно покривање на сите кандидати врз база на еднаквост. МРТВ, јавниот радиодифузер, беше посебно обврзана обезбеди подеднакво известување за сите кандидати, но само уредувачкиот одбор можеше да го распоредува на времето.

Иако сеуште Собранието не усвоило детална регулатива за медиумите, Советот за радиодифузија, ги искористи своите „Правила“ за да постави посебни начела за активностите на електронските медиуми, во периодот на спроведување на кампањата. Електронските и печатените медиуми усвоија свои внатрешни начела за покривањето на кампањата.

Б. Медиумите и изборната кампања

Кампањата во медиумите беше главно добро спроведена и воглавно покривањето беше пообјективно во споредба со претходните избори. Со некои исклучоци, медиумите се придржуваа до законите и обезбедија еднаков пристап и балансирано покривање на сите кандидати. Кај електронските медиуми, А1, Телма, Канал 5 и ТВ Ера обезбедија професионално и објективно известување за кампањата. Повеќето печатени медиуми сторија соодветен чекор, при што ги ограничија коментарите само на страниците каде ги даваат уредничките коментари, но одредени медиуми беа пристрасни при нивното известување. Ова е од посебна важност за оние весници, кои се главно финансирани од Владата па затоа се и уште поодговорни да обезбедат балансирано известување.

Во годината помеѓу парламентарните избори 1998 и претседателските избори 1999 г., спектрумот на медиумите во земјата се прошири. Печатените медиуми се проширија со формирањето на Утрински весник, опозициски ориентиран весник, со тираж од приближно 25,000 примероци. Кај електронските медиуми, две скопски приватни телевизиски станици, Канал 5 и Телма, ги проширија своите програми и во вклучија редовни информативни емисии.

Електронските и печатените медиуми одиграа активна улога во текот на кампањата, обезбедувајќи им на гласачите доволно информации за изборите со цел донесат одлуки засновани на сознанија, на денот на изборите.

Како што беше случајот во 1998 г., етничката припадност во голем степен го одредуваше фокусот на известувањето од кампањите во електронските и печатените медиуми.

Емитовањата на македонски јазик повеќе ги промовираа македонските кандидати а пак медиумите на албански јазик се фокусираа на двата албански кандидати.

В. Платено рекламирање

На секој кандидат му беше обезбедена можност да закупи рекламен простор и време во секој од медиумите, со исклучок на Нова Македонија. МРТВ одлучи да ги повикува на одговорност кандидатите за долгови на партиите кон МРТВ, од 1998 г. Меѓутоа, *Нова Македонија* одби да понште еден стар долг, и му обезбеди рекламен простор само за кандидатот на ВМРО-ДПМНЕ.

Во првиот круг на избори, кандидатот на ДА, Васил Тупурковски купи најмногу рекламен простор и време во набљудуваните медиуми. За разлика од останатите шест кандидати, платените реклами на Тупурковски се прикажуваа во најразлични медиуми, вклучувајќи ги оние на Владата, опозицијата и како и оние кои емитуваат на албански јазик.

Г. Пристрасност на јавните медиуми

По последниот избори, имаше големи промени во раководството на МРТВ. За жал, секоја нова влада назначува голем број лица на политички функции, дури и кога се работи за назначување уредници и новинари. Како последица на ова, многу од луѓето кои ги следат медиумите очекуваа одредено ниво на пристрасност кон новата Влада.

Покривањето на кампањите од страна на МТВ1 беа коректни, во поглед на претставувањето факти и настани поврзани со кампањата. Меѓутоа, МТВ1 покажа очигледна тенденција да го прикаже кандидатот на ВМРО во попозитивно светло отколку другите кандидати.

Ваква пристрасност од страна на јавните медиумите е злоупотреба на јавната доверба. Постои огромна потреба, во текот на консолидира на демократски институции и традиции на земјата, во неа да се прави разлика помеѓу концептот на јавни медиуми и концептот на владини медиуми.

VI. Набљудување на гласањето и пребројување на гласовите: Прв круг

А. Општи наоди

За набљудувањето на првиот круг на гласање на 31 октомври, НМИ ангажира 155 меѓународни набљудувачи, кои покриваа 910 (31.00%) од вкупно 2,973 избирачки места во 81 од вкупно 85 изборни единици. Парламентарното собрание на Советот на Европа исто така учествуваше во набљудувањето со своја осум-члена делегација.

Набљудувачите известуваа главно позитивно за процесот на гласање низ целата земја, при што во 94.00% од извештаите постоеше оценка дека процесот бил добар или многу добар. Меѓутоа, оценките во регионите на Скопје и Тетово, кои во себе ги вклучуваат некои од етнички албанските изборни единици, беа помалку позитивни, каде постоеја извештаи за семејно гласање и гласање за други лица.

Државната изборна комисија објави одреден број административни упатства насочени кон подобрување на квалитетот на изборите. На денот на изборите, НМИ забележа дека постоело придржување кон овие упатства и дека тие придонеле кон зајакнување на изборниот процес.

Административните упатства вклучуваа:

- Сите гласачките ливчиња имаат сериски број, за да се спречи да се внесат ливчиња еднадвор. Секое избирачко место добива одредени сериски броеви, а секое гласачко ливче кое содржи број кој не е наменет за тоа изборно место, нема да се смета како важечко. Во текот на изборите од 1998 г. политичките партии и гласачите беа загрижени дека членовите на Изборачките одбори можат да го идентификуваат изборот на гласачот според серискиот број на гласачките ливчиња. Оваа година, Избирачките одбори добија упатства да ги промешаат гласачките ливчиња пред отворањето на гласачкото место.
- Бидејќи кутиите со гласачките ливчиња се просирни, постоеше загриженост, во текот на минатогодишните избори, дека изборот на гласачот може да се детектира преку превитканата хартија на гласачкото ливче. Оваа година, гласачките ливчиња беа печатени на поквалитетна хартија, а позадината на гласачкото ливче имаше црн квадрат, кој го прекриваше серискиот број, како и местото на кое гласачите го имаат означено нивниот избор, од обратната страна.
- Во текот на изборите во 1998 г. Избирачките одбори добија упатства да ја одредуваат валидноста на гласачките ливчиња врз основа на обележувањето на ливчето, преку строго придржување кон законот – т.е. ливчето треба да биде обележано со круг околу редниот број на претпочитаната партија или кандидат. Оваа година, ИО добија упатство да ги прифаќаат гласачките ливчиња сè додека изборот на гласачот е јасен и сè додека сите други законски услови се исполнети.

Б. Гласање за други лица и групно гласање, други неправилности

Како во 1998 г., најзначајните проблеми, идентификувани од страна на набљудувачите, беа гласањето за други лица во 9.41% од изборните места кои беа набљудувани и групно гласање во 14.9%. Набљудувачите видоа случаи во кои еден човек пристигнувал со повеќе гласачки легитимации или случаи кога во гласачките кутии имало гласачки ливчиња кои содржат повеќе гласачки ливчиња, превиткани заедно, кои јасно биле ставени во исто време, во сноп. Многуге случаи на гласање за други лица, во етнички албанските места, се карактеризираа со тоа што мажот, глава на домаќинството, гласа за женските членови на семејството. Во некои случаи, жените биле присутни. Повторно, биле истакнати тврдења дека ова „нормален локален начин“ на гласање. Сепак, овој начин е неприфатлив бидејќи и му го ускратува правото на глас на таквите жени, и исто дава можност ваквиот систем на злоупотреба да стане широко распространет.

Беше забележано широко непочитување сторогото спроведување на изборните постапки во избирачките места. Ова вклучуваше непроверување на избирачките легитимации и исправи за идентификација, и необележување на Избирачкот список дека лицето гласало. Некои Претседатели на ИО погрешно тврдеа дека упатствата не условуваат проверка на идентификационите документи и избирачките легитимации.

Тенденцијата групи партиски активисти да се собираат надвор од гласачките места на денот на изборот, дури и по ходниците веднаш пред гласачките места, беше повторно увидена. Ова беше проблем и во 1998 г. Набљудувачите известуваа за присуство на групи партиски активисти во 3.85% од гласачките места кои беа посетени. На крајот, присуството на партиски активисти надвор од гласачките места може да ги заплашува гласачите и да ја подига тензијата.

По првиот круг на гласање, етнички албанската ПДП се жалеше дека нивни партиски претставници, набљудувачи и гласачи, биле заплашувани, како и дека постоеле општи неправилности во гласачките постапки. ПДП тврдеше дека овие кршења на законот биле извршени од страна на ДПА, другата поголема етнички албанска партија и коалиционен партнер во Владата.

НМИ не забележа толкаво ниво на заплашување какво што тврдеше ПДП. Неправилностите забележани од страна на набљудувачите во етнички албанските места, во првиот круг на гласање, беа главно од техничка природа.

В. Учество на партиите во Избирачките одбори

Набљудувачите известија дека политичките партии биле добро застапени на во Избирачките одбори. На пример, СДСМ била застапена во 87.40% од посетените ИО, ВМРО во 85.31%, ДА во 83.44%, ЛДП во 65.10%, ДПА во 37.08% и ПДП во 31.35%. Меѓутоа, постои загриженост во врска со политичкиот состав на Избирачките одбори, вклучувајќи ги и оние споменати погоре, во делот за Органи за спроведување на изборите. Втората загриженост е тоа што во некои етнички албански места, етнички македонските партии се откажале од своите места во Избирачките одбори, во корист на нивната „партнерска“ етнички албанска партија. ВМРО предаде одреден број од своите места на ДПА, а СДСМ пак, помал број од своите места на ПДП.

Ова е делумно се објаснува со фактот дека етничките македонски партии немаат членови во некои од местата, кои се главно населени со етнички Албанци. Врз основа на набљудувачките извештаи, овој проблем беше поприсутен во регионот на Тетово, како и во изборните единици 55 и 56.

Г. Пребројување на гласови

Набљудувачите упатија мошне позитивни извештаи за спроведувањето на пребројувањето на гласови, при што во 94% од избирачките места кои беа набљудувани (66 од 70 извештаи), процесот го оценија како добар или многу добар. Единствената забелешка беше дека понекогаш пребројувањето било спроведено на доста неорганизиран начин.

И покрај ова, два набљудувачки извештаи, кои не ја отсликуваат општата слика, нагласуваат проблеми кои биле увидени на одредени места.

Во Сарај (79/2346), набљудувачите известија дека избирачкото место било затворено во раните попладневни часови (17:00) додека гласачите кои биле надвор тврделе дека не им било дозволено да гласаат. Алармантно е тоа што конечните резултатите покажуваат одзив на гласање од 630 од вкупно 637 регистрирани гласачи во ова избирачко место. Набљудувачите од истото избирачко место, исто така известија дека недостасувале 12

гласачки ливчиња и дека избирачките списоци покажувале 27 необележани имиња. Откако набљудувачите се вратиле во избирачкото место со претседателот на ИК, 27 необележани имиња во Избирачкиот список веќе биле обележани.

Во Липково (21/1117), набљудувачите известија дека бројот на гласачки ливчиња кои биле пребројани, на почетокот бил поголем отколку бројот обележани имиња на Избирачкиот список. Меѓутоа, бројот на дадени гласови „намален“ од страна на ИО, за да го отсликува „вистинскиот“ број.

VII. Набљудување на гласањето и пребројување на гласовите: Втор круг

J. Општи наоди

Набљудувачите известуваа главно позитивно, во 85% од случаите оценувајќи го процесот како задоволителен, добар или многу добар, а во само 4.28% од набљудувањата како лош или мошне лош. Основните постапки имаа претежно иста тенденција како и во првиот круг.

Меѓутоа, имаше две аномалии кон овие два воглавно позитивни статистички податоци. Прво, лошите и мошне лошите оценки беа скоро исклучиво во етнички албанските места, што резултираше во еден претежно негативен процес во овие области. Второ, во 10.64% од набљудуваните случаи набљудувачите не го оцениле процесот бидејќи не забележале ниту еден гласач во времето на посетата на соодветното избирачко место. Од една страна постои можност за случајност, меѓутоа набљудувачите известија дека постоела тенденција гласачите да не доаѓаат во избирачките места во времето на нивната посета. Уште поалармантна е состојбата кога гласачите оделе во соседното избирачко место кога набљудувачите биле присутни.

Најзначајните проблеми кои биле забележани повторно се проблемите кога гласачи не ја покажуваат својата избирачка легитимација и исправите за идентификација, како и случаи на гласање за други лица и семејно гласање.

Најголемиот број од негативни набљудувачки извештаи се резултат на голем број случаи на гласање за други лица и семејно гласање. Овие негативни извештаи беа претежно увидени од етнички албански области, како што се Липково (21), Чегране (52), Каменане (55), Арачиново (64) и Студеничани (66). Конечните резултати од овие места беа исто така мошне загрижувачки.

Еден набљудувачки извештај од Студеничани служи како показател за видот на проблеми забележани во овие области. Локалниот раководител на ДПА ги посетувал избирачките места во овој дел од земјата на денот на изборите, поттикнувајќи ги луѓето да гласаат за кандидатот на ВМРО. Во гласачкото место 66/2353, раководителот на ДПА со викотници му се обраќал на претседавачот на ИО, окривувајќи го за нискиот одзив на гласачите, кој бил 20% во 16:00 часот. Подоцна, четири членови на ВМРО влегле во истото избирачко место и останале таму за да го „надгледуваат гласањето.“ Како што набљудувачите го напуштиле местото, голем број гласачи влегле во гласачкото место. Во други гласачки места во овој регион, биле забележани широкораспространети, повторни случаи на семејно гласање и гласање за други лица. Претставниците на политичките партии во Избирачките одбори, понекогаш изгледале несигурни за тоа која партија наводно ја претставуваат.

Во Делчево, (Изборна единица 2) во источниот дел од земјата, Командирот на полицијата во време вршел функција претседател на локалниот огранок на ВМРО. НМИ прими извештаи дека ова лице ги заплашувало локалните претставници на СДСМ. Претседателот на соодветната ИК не сакал да реагира во врска со случајот, а и самиот изгледал заплашено.

Б. Застапеност на ПДП во Избирачките одбори

По првиот круг, ПДП објави дека нејзините претставници нема да земаат учество во Избирачките одбори во текот на вториот круг, тврдејќи дека неправилностите сторени од страна на ДПА во првиот круг, му нанеле толкава штета на процесот, по што ПДП не сака повеќе да биде дел од изборниот процес. При тоа, кандидатот на ПДП доби најмал број од гласовите во текот на првиот круг, па така во партијата почнаа да се случуваат сериозни внатрешни проблеми. Ова создаде можност за членовите на ДПА да бидат единствени политички претставници во одредени гласачки места.

Врз основа на набљудувачките извештаи, другите партии главно го задржаа своето учество во Избирачките одбори, во текот на вториот круг. НМИ прими беше известена само во три случаи (во изборните единици 55 и 56) дека ДПА била единствената политичка партија, која била претставена во Избирачките одбори. И покрај ова, во девет други гласачки места, се чини дека имало присуство само на претставници на владеачките партии, повторно, претежно во реонот на тетовските изборни единици.

В. Пребројување на гласовите

Оценката за процесот на пребројување на гласовите беше значително понегативна отколку во првиот круг, при што во 19.6% од набљудуваните случаи (10 од 51) процесот беше оценет како лош или мошне лош. Осум од 10 негативни извештаи беа од лоцирани во етнички албанските места.

Оваа негативна проценка ги рефлектира увидените проблеми во одредени области, во текот на постапката на гласање. При тоа, по гласањето за други лица и семејното гласање, забележаните бројки на дадени гласови и гласачи кои биле забележани во Избирачкиот список, дека наводно гласале, често пати се покажаа како несоодветни. Понатаму, бројките кој го покажуваат одзивот на гласачите често беа сомнително високи.

Г. Резултати од вториот круг

НМИ се посомнева во резултатите од вториот круг поради високите бројки на одзив на гласачите, во одредени изборни единици, во кои набљудувачите забележале мало присуство на гласачи, заедно со гласање за други лица и семејно гласање

Изборна единица (Бр.)	Гласачи во ИС	Дадени гласови	% Одзив
Липково (21)	17.945	17.346	96,66%
Струга (44)	17.285	16.473	95,30%
Неготино (52)	20.819	17.666	84,86%
Камењане (55)	19.447	18.897	97,17%
Тетово (56)	21.051	20.346	96,65%
Цепчиште (59)	20.712	20.039	96,75%

Желино (60)	18.802	16.971	90,26%
Арачиново (64)	18.067	15.599	86,34%
Студеничани (66)	19.068	16.126	84,57%

Загриженоста на НМИ беше уште повеќе истакната преку спроведување детална анализа во овие изборни единици, при што многу гласачки места со големи број на регистрирани гласачи (помеѓу 600-1.000) известуваа дека во нив одзивот бил 99% или 100%. Во едно избирачко место во Липково (21/1117) имало одзив 102%. Додека овие проблеми беа ограничени во само одредени делови од земјата, сепак ваквите проблеми беа сериозни.

Со цел да се осигура доверба во изборниот процес, НМИ се сретна со Претседателот на ДИК веднаш по вториот круг за да истакне дека е потребно детално разгледување на горенаведените бројки.

На крајот, бројни жалби беа поднесени до ДИК и подоцна до Врховниот Суд, што резултираше во прегласување на процесот во 230 (7%) од 2,973-те гласачки места во земјата преку 24 од 85-те општини.

Д. Неподигнати гласачки легитимации

За овие избори беа изработени гласачки легитимации за сите регистрирани гласачи со право на глас. Меѓутоа, околу 150.000 гласачки легитимации, останаа неподигнати, истиот бројка како и во 1998 г. Министерството за правда потврди дека повеќето од овие легитимации припаѓаат на гласачи кои се надвор од земјата или не биле заинтересирани да гласаат.

Додека овие неподигнати легитимации отпрвин не беа проблем, два значајни настана подигнаа сомнеж. По вториот круг на гласање, се случи насилен влез во канцелариите на Министерството за правда во Тетово, и илјадници неподогнати легитимации беа украдени. Ова подигна одреден степен на загриженост и шпекулации за можно гласање по пат на измама, во западниот дел од земјата.

Исто така, во текот на разгледувањето на приговорите од страна на Врховниот суд по вториот круг, Министерството за правда му достави на Судот информации за бројот на неподигнати гласачки легитимации за секоја изборна единица. Врз основа на овие информации, на Врховниот Суд му беше овозможено да го одреди вистинскиот број на гласачи со право на глас во секоја изборна единица, на кои им е издадена гласачка легитимација – на тој начин овозможувајќи им на гласачите да гласаат – и дојде до заклучок дека степенот на одзив на гласањето, во некои изборни единици не билвозможен.

Г. Законска постапка по вториот круг

По вториот круг, СДСМ поднесе околу 300 приговори до ДИК. Овие приговори беа главно засновани на наводни проблеми кои претставниците на СДСМ ги имале во избирачките места: заплашување на нивните членови во Избирачките одбори, присила да ги напуштат Избирачките одбори²; неправилности во процес на гласање,

²СДСМ ги истакна следниве изборни единици: 21,42, 44, 52, 53, 55, 56, 60 и 66

вклучувајќи и гласање за други лица и несогласување на конечните резултати со оние од записниците.

ДИК се соочи со многу проблеми во разгледување на приговорите, а дискусиите на нејзините седници често се сведуваа на остри партиски несогласувања. Делумно како резултат на овој политички „ќорсокак“ и делумно поради краткиот рок од 48 часа за државниот изборен орган да решава по приговорите, ДИК не беше во можност адекватно да се справи со одреден број приговори.

Опозицијата тврдеше дека Претседателот на ДИК не сакал сериозно да ги земе во предвид најголем број од приговорите. Меѓутоа, Претседателот на ДИК даде на знаење дека строго ќе се придржува на законот, при одлучувањето по приговорите, но ваквото толкување на законот се покажа како поограничена отколку тоа на Врховниот суд, во смисла на потребните доказите за разгледување на приговорите.

ДИК одлучи да го повтори гласањето во 31 избирачко место, а останатите приговори ги отфрли. СДСМ потоа, ги обжали останатите приговори до Врховниот суд, кој пак во вкупно 23 одделни одлуки, одреди дека во останатите 199 избирачки места треба се спроведе прегласување.

VIII. Прегласување во вториот круг

Прегласувањето во 230 избирачки места се одржа на 5 декември. Набљудувачи ги посетија скоро сите гласачки места. Квалитетот на процесот варираше во големи размери, но главно набљудувачките извештаи беа негативни, па дури имаше некои извештаи и за многу сериозни неправилности. Имаше, исто така извештаи за два инциденти на насилство во кои биле вклучени партиски активисти во Липково и Струга, од кои барем едниот резултирал со хоспитализација на членови на СДСМ.

Во 11.30% од извештаите, набљудувачите го оценија процесот како лош или мошне лош. Како и во текот на вториот круг на гласање, имаше значителен број празни извештаи на набљудувачи (14.45%) поради отсуството на гласачи за време на набљудувањето. Набљудувачите забележаа дека гласачите престанале да влегуваат во избирачките места кога тие биле присутни во нив, понекогаш по упатства на Избирачките одбори, во други случаи поради комуникација преку мобилен телефон помеѓу партиски активисти надвор и внатре во избирачките места. Некои набљудувачи исто така коментираа дека кога ќе посетеле одредено избирачко место во внатрешноста на голема зграда со повеќе избирачки места, гласачите биле упатувани во другите избирачки места наместо во тоа во кое требало да гласаат, за да ги одбегнат набљудувачите.

Статистичките податоци од набљудувачките извештаи ги истакнуваат слабости во постапката кои биле увидени. Набљудувачите известуваа во значителен број случаи (22.80%) дека гласачите не ги покажувале и на гласачките легитимации и исправите за идентификација. Гласањето за други лица (18.06%) и семејното гласање (32.51%) биле мошне воочливи. Во 20.54% случаи, имало групи партиски активисти околу избирачките места.

Во некои од избирачките места во кои се спроведувало прегласување, набљудувачите известуваа за едни од најсериозните неправилности на кои кои досега ги доживеале при набљудување на избори во земјата од 1998 г. Наваму. На пример:

- Имало многу сериозни проблеми во општина Струга (44). Во Лабуништа, по повлекувањето на СДСМ, активисти на ВМРО-ДПМНЕ влегле во избирачкото место и набљудувачите виделе блатантно полнење на гласачки кутии.
- Во Студеничани (66), набљудувачите биле сведоци на настан при што претставникот на ВМРО-ДПМНЕ пополнувал повеќе избирачки ливчиња и а потоа ги уфрлал во гласачката кутија. Одговорното лице барало од набљудувачите да го напуштат избирачкото место, но тие одбиле да го сторат тоа. Набљудувачите подоцна биле застрашувани од страна на застапник на ДПА да го напуштат местото.
- Во Арачиново (64) и Долно Палчиште (Тетово – 56), набљудувачите виделе гласачи на кои им биле дадени дополнителни избирачки легитимации од страна на партиски активисти, откако го дале својот глас, овозможувајќи им да гласаат по втор пат во соседно гласачко место.

Во околу 14:00 на денот на прегласувањето, членови на ИО од СДСМ почнале да се повлекуваат од избирачките места следејќи упатства по мобилен телефон. Набљудувачите забележаа дека во најголемиот дел од гласачките места во кои се спроведувало прегласување, членовите на Избирачките одбори од СДСМ и набљудувачите на СДСМ веќе биле заминати веќе околу 15 часот. СДСМ излезе со тврдење дека нејзините членови се повлекле како резултат на инциденти на насилство извршени врз нив, како и заплашување. Ваквото повлекување на СДСМ доведе до дополнителни забуни и го осиромаша изборниот процес со неприсуството на претставници од опозицијата, што е од витално значење за транспарентноста на процесот. Додека, од една страна јасно е дека во некои случаи претставниците на СДСМ основано биле загрижени за нивната сигурност, состојбата не беше таква во сите избирачки места.

Севкупниот слаб квалитет на пребројувањето на гласови (оценет во 17% од случаите како лош или мошне лош) се случи поради несогласување на бројот на гласачки ливчиња во гласачките кутии и бројот на гласачи кои биле запишани во ИС дека гласале. Набљудувачите исто така забележаа дека често пати (18.37%) бројот неискористени гласачки ливчиња и оние кои кои го дале својот глас, не бил одреден од страна на ИО, што, во некои случаи, го покажува неспретниот начин на спроведување на пребројувањето.

И покрај ова, на некои места каде се прегласуваше, како во Дебар, набљудувачите известуваа за подобрување на процесот. Во многу други избирачки места, избирачките одбори направиле искрени напори за подобрување на вториот круг. Ваквите подобрувања во некои области ја истакуваат намерната природа на неправилностите во други области, кои не се само пракса на „обичај“ или „традиција“.

По прегласувањето, СДСМ поднесе приговори за 224 од вкупно 230 избирачки места, но истите ги повлече следниот ден. На тој начин ДИК беше во можност да објави дека изборниот процес е завршен и дека резултатите се конечни и обврзувачки.

Крајниот резултат беше:

Борис Трајковски	ВМРО	582,208
Тито Петковски	СДСМ	513,614

IX. Препораки

A. Законодавна рамки

Да се појаснат членовите на Законот за избор на членови на Собранието, во врска со претседателските избори

Да се обезбеди сигурност дека рокови за разгледување на жалбите се соодветни

Да се појаснат прифатливите докази кај изборните приговори

a. Треба да постои појасно разграничување меѓу Законот за избор на членови во Собранието и Законот за избор на претседател. Постојните закони, јасно не одредуваат кои членови од Законот за избор на членови на Собранието се прифатливи во текот на изборите за претседател. Исто така, поради различната природа на двата вида избори, јазикот кој се употребува кај голем број од соодветните членови, во голем дел е нерелевантен. Посоодветно би било донесувањето на еден сеопфатен и посебен Закон за избор на претседател.

b. Член 72.3 од Законот за избор на пратеници во Собранието дозволува приговорите во врска со спроведувањето на гласањето и пребројувањето да бидат поднесени пет часа по завршувањето на гласањето. Ваквиот механизам е добар механизам во случаи кога членовите на Избирачките одбори или набљудувачите се чувствуваат заплашени. Меѓутоа, ДИК непостојано длучуваше да ги прифати вакви приговори. Поради тоа, употребата на овој член треба да биде реafirмиран.

c. Постојниот рок од 48 часа за разгледување на приговорите и жалбите од страна на ДИК и Врховниот суд се покажа како несоодветен ако ја земеме во предвид тежината на значителниот број приговори. Рок од 72 или 96 часа можеби ќе биде посоодветен.

d. Членовите во законот кои ги уредуваат изборните приговори треба да бидат преразгледани, и да нудат појаснување околу тоа кои докази се прифатливи. На пример, во моментот, записниците од ИО и приговорите поднесени во рок од пет часа, по затворањето на гласањето, се прифатливи. Сепак, Врховниот суд прифати докази поднесени од страна на Министерството за правда во рамките на рокот, но ДИК не го стори истото.

e. Член 97 од Законот за избор на членови на Собранието ги набројува делата кои можат да резултираат во поништување на резултатите, како и дела на прекршување на тајноста на гласањето. Додека, од една страна од најголема важност е тајноста на гласањето да не биде прекршена, не е јасно дали сите вакви пријавени случаи треба да предизвикаат поништување на гласањето. Членот треба да претрпи појаснување.

B. Органи за спроведување на изборите

Партиите и кандидатите треба да имаат свои претставници во сите изборни комисии и одбори само поради тоа што учествуваат на изборите.

На членовите на Избирачките одбори им е потребна сеопфатна обука

Законските обврски членовите на Избирачките одбори да ги извршуваат своите задачи во согласност со законот, мораат да бидат спроведувани

- 1) Политичките партии и кандидатите треба да имаат свои претставници во сите изборни комисии и одбори само поради тоа што учествуваат на изборите. Претставеноста во органите не треба да биде заснована само врз учинокот на партиите на претходните избори.
- 2) Претставниците на Изборните комисии и Избирачките одбори не треба да биде уредено со двата критериума на „партии во Владата“ и „партии во опозиција“.
- 3) Доколку ваквите критериумите за претставниците продолжат да упатуваат на прагот од 5% од претходните избори, законот треба категорички да укаже на кој дел од мешовитиот парламентарен изборен систем тие 5% се однесуваат.
- 4) Во врска со повеќепартискиот состав и функциите на Избирачките одбори, треба да се изнајде решение за одреден број значителни фактори:
 - i) Сите учесници на изборите мора да имаат правото да номинираат свои претставници во Избирачките одбори, обезбедувајќи вистинска повеќепартиска застапеност во секое избирачко место.
 - ii) Член 19 од Законот за избор на членови на Собранието треба да биде преразгледан, овозможувајќи им на партиите да номинираат свои претставници во ИО, дури и кога лицето во прашање не е жител во изборната единица. Со обзир на демографскиот состав на земјата и шаблонот на населување на двете главни заедници, само вака е возможно етничките Македонци да бидат застапени во сите етнички албански места и обратно.
 - iii) Политичките партии мораат да добијат можност да номинираат способни и одговорни лица за извршување на задачите во ИО (Член 19, БЗii). Нивната номинација треба да биде навремена со цел да добијат сеопфатна обука од страна на ДИК.
 - iv) ДИК мора да биде во можност да издаде директни и обврзувачки упатства за Избирачките одбори, без можност за „вето“ од страна на Изборна комисија во соодветната изборна единица. Ова ќе помогне да се осигура поголема еднообразност, заснована врз најдобра пракса, на ниво на избирачко место.
 - v) Важноста на одговорност пред законот за членовите на ИО при што тие ќе ги извршуваат своите должности во согласност со него, како што во општи рамки одредува член 108 од Законот за избор на членови на Собранието, има потреба да биде појасно искажана. Доколку е утврди дека некое лице го прекршило законот, треба да постои цела низа градирани санкции. При тоа, лице за кое ќе се утврди дека е виновно, треба да биде спречено да биде назначено на иста ваква функција, или друга јавна функција, во иднина.

В. Едукација и регистрација на гласалите

Сите детали за сите неподогнати избирачки легитимации мора да ѝ бидат достапни на јавноста

Треба да постои сеопфатна едукативна кампања за гласачите, на македонски и албански, чија цел ќе биде незаконското гласање за други лица и семејно гласање

- 1) Министерството за правда мора да ги стави на располагање на јавноста сите детали за неподогнатите избирачки легитимации. Вакви детали треба да го вклучуваат и бројот на легитимации по изборна единица и имињата на лицата на легитимациите.
- 2) Мора де се спроведе иницијатива за спроведување сеопфатна едукативна кампања за гласачите, која ќе има за цел да ги рокрене прашањата околу незаконското гласање за други лица и семејното гласање. Потребно е ваквата кампања да биде барем на два јазика (македонски и албански). Исто така треба да бидат подготвени и постери на обата јазика и да бидат поставени на избирачките места, при што јасно ќе се укаже на незаконитоста на ваквите практики, како и казните кои следат според законот.

Г. Медиуми и кампањи

Медиумската регулатива треба да биде унапредена и исто така да ги уредува печатените медиуми, како и посебната одговорност на јавните медиуми.

- 1) Регулацијата за покривање за кампањите од страна на медиумите треба да биде разјаснета, посебно во врска со печатените медиуми и јавните медиуми.

i) Законската рамка за претседателските избори го регулира само емитувањето на електронските медиуми. Ова доведува до вакуум кај законските насоките за печатените медиуми, при што секој весник си развива свои сопствени внатрешни начела, па така се појавува непостојаност во постапките.

ii) Доколку регулативата која ги уредува изборите остане нејасна како што е сега, и ако се јави потреба за донесување „одлука“ во Собранието за односот на медиумите во текот на изборите, тогаш мора да се обезбеди сигурност дека Собранието навистина ќе ја донесе таквата „одлука“. Натаму, „одлуката“ мора да биде применлива и за претседателските избори во прашање, бидејќи условите за претседателски и парламентарни избори не се исти.

iii) Јавните медиуми имаат посебна одговорност да вршат еднакво и правично покривање на изборните дејствија, но постојано неуспева да се придржува кон своите одговорности. Можеби ќе биде добро ако се подготват посебни правила за јавните медиуми, каде јасно ќе се дефинира нивната улога.

iv) Секоја промена во медиумската законска регулатива треба да го вклучува право на одговор и на поправка на изнесеното.

Д. Постапка на гласање и пребројување на гласовите

Мора да се најде решение за праксата на гласање за други лица и семејно гласање, како и собирањето на партиски активисти на избирачките места.

Треба да се спроведе соодветно казнување за да се осигура интегритетот на гласањето.

1) Административните постапки содржани во упатства за Претседателските избори 1999 треба да бидат вклопени во закон за да се осигура нивното спроведување во текот на следни избори. Овие ги вклучуваа:

Наредба за мешање на гласачките ливчиња;

Обезбедување сигурност гласачките ливчиња да не се просирни, со тоа што ќе имаат црни квадрати на позадината или ќе биде користена поквалитетна хартија;

Услов гласачкото ливче да се смета за важечко се додека изборот на гласачот е јасен.

2) Потребно е да се прошишат со закон санкции против лица кои се обидуваат да гласаат во туѓо име, или лица кои се обидуваат да ја прекршат тајноста на гласањето, преку гласањето со друго лице. Член 108 од Законот за избор на членови на Собранието е мошне нејасен.

3) Постои потреба да се спречат групи од партиски активисти да бидат присутни на избирачките места. Постојат два механизма за да се реши овој проблем:

i) Политичките партии треба да бидат свесни за, и да ги вршат своите одговорности за контролира на своите активисти.

ii) Органите за спроведување на законот можат да искористат за да ги контролираат избирачките места, ако тоа се бара од ИО или ИК, со што би се осигурало дека гласачите непречено можат да влезат во избирачките места. Межутоа, кога органите за спроведување на законот ќе ја завршат својата задача, тие не треба да останат во внатрешноста на избирачкото место освен ако повторно не бидат повикани.

АНЕКСИ

Анекс 1 -Медиуми

Електронски медиуми

НМИ следеше седум телевизиски станици (МТВ1, МТВ2, А1, Сител, Телма, Канал 5, ТВ Ера).

МТВ Канал 1: Во текот на двата круга, МТВ Канал 1 (МТВ1) спроведе сеопфатно покривање на кампањата. Внатрешните начела на телевизиската станица диктираа дека сите митинзи на сите кандидати ќе биде емитувани во текот на емисијата „Изборна Хроника“. За разлика од другите приватни национални телевизиски станици, МТВ1 обезбеди покривање на сите митинзи во сите региони на земјата. МТВ1 направи напори кои служеа за примееар, при што ја информира јавноста во врска со кампањата. Како додаток на дневните репортажи од настаните на кампањите (кои некогаш траеја по полноќ), МТВ1 организираше серија емисии за дебати кои беа посетени од страна на сите кандидати и служеа како одлични трибини, за време на што, кандидатите дискутираа по прашања во врска со изборите.

Во текот на првиот круг, НМИ забележа дека МТВ1 има тенденција да го поддржува кандидатот на ВМРО. Иако квантитативната анализа покажува дека распределбата на времето во изборните емисии беше подеднаква и со неутрален тон, на кандидатот на ВМРО Борис Трајковски му беше дадено забележително поквалитетно известување во текот на неговата кампања. Снимките од неговите митинзи најчесто беа емитувани во текот на информативните емисиите, во ударното термини, а други кандидати добија само покривање, без слика.

Во текот на втората фаза на мониторингот, известувањето за изборите од страна на МТВ1 беше неутрално. Меѓутоа, МТВ1 јасно ги користеше информативните емисии за да ги промовира постигнувањата на Владата, без да емитува извештаи кои беа критични за Владата.

Покривањето на кампањата од страна на МТВ1 беше искоректно за презентирање факти и настани поврзани со кампањата. Меѓутоа, МТВ1 покажа посебна тенденција да го презентира кандидатот на ВМРО во попозитивно светло отколку сите други кандидати.

Платената политичка програма во првиот круг беше закупена од кандидатите на ВМРО, ДА и СДСМ. Во вториот круг, најголемиот дел од платеното рекламирање беше закупено од кандидатот на ВМРО, со поограничено рекламирање на кандидатот на СДСМ. Двете национални приватни телевизиски станици, Сител и А1, се достапни до приближно 70% од населението. За разлика од МТВ1, двете национални телевизиски станици го ограничија нивното известување за кампањата на настаните во Скопје.

А1 Телевизија: Како во рамките на известувањето за изборите, така и во информативните емисии, времето на А1 беше правично распределено меѓу кандидатите. Новинари од А1 се воздржаа од секакви коментари, негативни или позитивни, во врска со сите кандидатите. Во текот на вестите, не се известуваше за митинзите на кандидатите; ваквите настани беа

емитувани само како платена политичка програма. Во вестите, материјалот поврзан со изборите содржеше извадоци од конференции за печат и други вести поврзани со нив.

Иако А1 не ги емитуваше сите регионални митинзи, станицата активно учествуваше во изборите со тоа што беше домагин на цела низа дебатни емисии и тркалезни маси со новинари и интелектуалци.

Сител: НМИ забележа дека покривањето на изборите на ТВ Сител беше пообјективно отколку што беше во текот на Парламентарните ибори во 1998 г. Сителовото известување за митинзите и конференциите за печат беше балансирано. Во репортажите од првиот круг на кампањата, Сител емитуваше бесплатно интервју само со еден кандидат, Стојан Андов, бидејќи другите кандидати имаа конфликт со распоредот на времето.

И покрај ова, во текот и на првиот и вториот круг, водителот на политичката емисијата „Профил“ често ги критикува владините службеници и негативно коментираше за општата законска состојба во земјата. Сител беше многу внимателен да ги избегнува споменувањата на имињата на претседателските кандидати и наместо тоа коментираше само за Владата, во целина. Во текот на вториот круг, имаше некои значителни промени во сителовото известување околу кампањата. Следењето на медиумите покажа чисто антивладина пристрасност во известувањето на Сител, како во информативните емисиите, така и во емисијата „Профил“. Дополнително, Сител беше критикувана од страна на ДИК за емитување неточни извештаи од седниците на ДИК и од конференциите за печат.

На 14 ноември во текот на вториот круг, Сител комплетно го изгуби напојувањето во времетраење од околу четири и пол часа. Станицата тврдеше дека Владата била вмешана во настанот. Владата тврдеше дека станува збор за техничка неисправност во снабдувањето со електрична енергија.

Локални електронски медиуми на македонски јазик

Двете телевизиски станици на македонски јазик со седиште во Скопје, кои беа следени, Телма и Канал 5, покажаа фер и професионално известување од кампањата. Двата канали се достапни во 70% од скопската поширока област.

Поради ограничени средства, телевизиите Телма и Канал 5 ги покриваа настаните од кампањите само во Скопје. Меѓутоа, и обата канала активно учествуваа во кампањата преку обезбедување бесплатно време и дебати за кандидатите. Сите кандидати учествуваа во бесплатните емисии и емисиите за дебати на двата медиуми за да ги промовираат нивните гледишта, во текот на кампањата.

Електронски медиуми на албансјки јазик

МТВ Канал 2 (МТВ2) имаше многу подискретен пристап кон кампањата отколку МТВ1. Набљудувачката мисија ги следеше емисиите на албански јазик на Канал 2 и го оцени известувањето за кампањата, како главно балансирано и неутрално. Меѓутоа, во текот на првиот круг, слабата пристрасност кон кандидатот на ДПА беше осцигледна. ДПА доби најголемо покривање и најдолго време со директен говор во текот на емисиите со вести. Во вториот круг, репортажите беа главно балансирани.

Покривањето на кампањата од страна на ТВ Ера исто така беше неутрално и професионално. Иако албанските кандидати добија повеќе покриеност ТВ Ера, обезбеденото време беше бесплатно и им беше еднакво понудено и на македонските кандидати.

Печатени Медиуми

НМИ надгледуваше пет весници во текот на пет недели. Тие вклучуваа три весника на македонски јазик (Нова Македонија, Утрински весник и Дневник) и два весника на албански јазик. (Флака и Факти).

Нова Македонија: Во текот на набљудуваниот период, Нова Македонија известуваше за изборната кампањата во посебен дел од весникот. Во овие извештаи, обично од митинзи или конференции за печат, новинарите известуваа на неутрален и балансиран начин, а секој од кандидатите доби еднаков простор.

Политичката пристрасност на Нова Македонија стана јасна во нејзините уреднички коментари кои не беа посебно поврзани со изборната кампања. Еден од најразочарувачките примери беше изданието на весникот од 7 ноември со наслов: „Дали атеистот Петковски ќе биде претседател само на православните граѓани?“ Една приказна, исто така од насловната страна, постави прашање дали кандидатот на СДСМ има вонбрачно дете. Весникот, кој во најголем дел е финансиран од Владата, имаше посебна одговорност да обезбеди балансирано известување.

Дневник: Покривањето на Дневник, независен дневен весник на македонски јазик, беше објективно и балансирано во текот на целата кампања.

Утрински весник: во текот на првиот период на следење на медиумите, Утрински весник известуваше за кампањата на главно објективен начин. Забележана беше мала тенденција во полза на кандидатот на опозицијата (СДСМ). Меѓутоа, оваа тенденција стана многу посилен во текот на вториот период, во текот на што Утрински весник покажа јасна пристрасност во полза на кандидатот на СДСМ. Во нивните извештаи од митинзите на кампањата и конференциите за медиумите, се потенцираше поддршката на кандидатот на СДСМ.

Флака: Слично на Нова Македонија, најголемиот дел од финансирањето на Флака доаѓа од Владата. Од оваа причина, Флака ја дели истата одговорност, како јавен сервис, при што треба да известува на балансиран начин. Едно од од најсериозните изборни прекршувања во медиумите беше изданието на Флака од 29 октомври. На денот пред изборниот молк, сликата на кандидатот на ДПА прекриваше скоро 80% од насловната страна од весникот Флака, со најмалку 15 други слики во внатрешноста на весникот и специјално интервју со кандидатот на ДПА. Во вториот период на следење на медиумите, покривањето на Флака беше помалку активно и беше фер и балансирано.

Факти: Факти известуваше коректно за текот на изборната кампања. Во текот на првиот круг, Факти направи напори да ги вклучи активностите како на македонските кандидати така и на албанските кандидати. Во вториот круг, Факти покажа пристрасност во полза на кандидатот на ВМРО, во делот кога известуваше за кампањата, но и во своите уреднички коментари.